

อำนาจทางการเมืองของสุโขทัย

ถึงแม้การ รับโอนอำนาจทางการเมืองซึ่งกระทำอย่างเป็นทางการโดยพ่อขุน
ผาเมือง ทรงทำพิธีอภิเษก และมอบพระนามให้ นั้นจะแสดงออกถึงความจริงใจของฝ่ายผู้
มีอำนาจอยู่เดิมก็ตาม การสร้างเสถียรภาพและการทำให้เมืองต่าง ๆ ในขอบเขตของรัฐ
ยอมรับอำนาจการปกครองของผู้นำคนใหม่ เป็นปัญหาทางการเมืองที่พ่อขุนศรีอินทราทิตย์
ต้องประสบตั้งแต่เริ่มแรก

ในจารึกหลักที่ 1 พ่อขุนรามคำแหงทรงเล่าถึงเหตุการณ์นี้ไว้ว่า

...เมื่อกูขึ้นใหญ่ไค่สืบเก่าเข้า ขุนสามชน¹ เจ้าเมืองฉอด² มาทเมืองตาก พ่อกู
ไปรับขุนสามชนหัวชาย ขุนสามชนขับมาหัวชาวขุนสามชนเกลื่อนเขา ไพรฟ้าหน้าใสพ่อกู
หุใหญ่ฉายพายจะแจ กุมหนี กูชี้ข้างเบกพล กูขับเขากอนพอกู กูตอขวางควยขุนสามชนตูกู
พุงซาขุขุนสามชนตัวซ้อมาตเมืองแพ ขุนสามชนพายหนี พ่อกูจึงขึ้นชื่อกู ชื่อพระรามคำแหง
เพื่อกูพุงซาขุสามชน³

¹ หม่อมเจ้าจันทร์จรัญรัชนี ทรงเสนอว่าพ่อขุนสามชน ผู้นี้เป็น "เจ้าสาม"
โอรสองค์ที่ 3 ของพ่อขุนศรีนาวนำถอม ส่วนหม่อมสภาคโกลญ์คำพงเป็นเจ้ายี่ คือโอรสองค์ที่สอง
ครองเมืองคำพง ผาเมืองเป็นโอรสองค์ที่หนึ่ง ดู หม่อมเจ้าจันทร์จรัญรัชนี, เรื่อง "สุโขทัย
ไม่มีอะไรยากเลย" หนังสือเศรษฐกิจ การเมืองและวัฒนธรรม (กุมภาพันธ์ 2522), หน้า 32-33.

² เมืองฉอด ตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำเมขทางค่านตะวันตกในเขตเมืองเมียวคีของพม่าใน
ปัจจุบัน เป็นเมืองโบราณรูปสี่เหลี่ยมขนาด 1000 + 1000 เมตร ซึ่งเห็นว่าไม่ใช่เมือง
ขนาดเล็ก

³ กรมศิลปากร, ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ 1 จารึกกรุงสุโขทัย. (พระนคร :
คุรุสภา, 2515), หน้า 7 (พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพพระราชประสิทธิ์คุณ
สุสาน วัดราชธานี จังหวัดสุโขทัย 8 เมษายน 2515)

เหตุการณ์ที่พ่อขุนสามชนมาตีเมืองตากเกิดขึ้นเมื่อพ่อขุนรามคำแหงมีพระชนมายุ 19 พรรษา ในจินกาลมาลีปกรณ์และพงศาวดารโยนก เล่าเนื้อความไว้ตรงกันว่า พ่อขุนรามคำแหง และพ่อขุนงำเมือง เจ้าเมืองพะเยา เป็นพระสหายร่วมสำนักศึกษาที่เมืองลพบุรี ซึ่งควรจะอยู่รกราวคราวเดียวกัน ตำนานทั้งสองเล่มระบุปีเกิดพ่อขุนงำเมืองว่า ประสูติ พ.ศ. 1782¹ คำนวณตามอายุพ่อขุนรามเทียบปีเกิดพ่อขุนงำเมืองแล้ว เหตุการณ์นี้น่าจะเกิดในปี พ.ศ. 1800 - 1802 ภายหลังจากสงครามกับขอมสมบาศโขลยลุ่มปางแล้ว สงครามกับเมืองฉอดคงเป็นศึกใหญ่ และมีความสำคัญต่อสุโขทัยมาก ทั้งนี้จากการเฉลิมพระนามพ่อขุนรามคำแหงภายหลังที่ได้ชัยชนะแล้ว ชัยชนะที่ได้ในครั้งนี้ทำให้อำนาจของพ่อขุนศรีอินทราทิตย์เป็นที่ยอมรับของเมืองต่าง ๆ และเมื่อการเมืองภายในเสถียรภาพมั่นคง สุโขทัยก็พร้อมที่จะแผ่อำนาจ

2.1 การแผ่ขยายอำนาจทางการเมือง

อาณาเขตในระยะแรก ๆ ที่พ่อขุนศรีอินทราทิตย์ขึ้นครองราชย์คงมีเท่ากับเมื่อครั้งรัชกาลพ่อขุนศรีนาวเน็ถมซึ่งในจารึกหลักที่ 2 ส่วนที่มีข้อความเหล่านี้ซ้ำรุกจนจับความไม่ไค้มาก เมื่อมาถึงรัชกาลพ่อขุนรามคำแหง จารึกหลักที่ 1 ไค้อ้างอิงอาณาเขตไว้ดังนี้

...มีเมืองกว้างขวางหลาย ปราบเบ็องตะวันออกนอกสระหลวงสองแคว ลุ่มบาจา-
สคาเทาฝั่งของ ถึงเวียงจันทรเวียงคำเป็นที่แล้ว เบ็องห้วนอนุรอกคนที่พระบางแพรก
สุพรรณภูมิ ราชบุรี เพชรบุรี ศรีธรรมราช ผังทะเลสมทรเป็นที่แล้ว เบ็องตะวันคก
รอกเบ็องฉอด เมือง...หงสาวดี สมุทราหาเป็นแดนเบ็องตึนออน รอกเบ็องแพร
เบ็องมาน เมือง...เบ็องพลัพนฝั่งของ เบ็องชะวา เป็นที่แล้ว²

¹พระยาประจักษ์จกรจักร, พงศาวดารโยนก. (พระนคร : คลังวิทยา, 2504), หน้า 700.

²กรมศิลปากร, ประชุมศิลาจารึกหลักที่ 1..., หน้า 10.

กล่าวคือมีอาณาเขต

ทิศเหนือ มีเมืองแพะ เมืองม่าน เมือง... เมืองพลั่วถึงเมืองหลวงพระบาง,
ทิศใต้ มีเมืองคนที เมืองพระบาง เมืองแพก เมืองสุพรรณภูมิ เมืองเพชรบุรี
และเมืองนครศรีธรรมราช

ทิศตะวันออก มีเมืองสระหลวง เมืองสองแคว เมืองลุมพาย เมืองสะก้า
ถึงเมืองเวียงจันทร์ เวียงคำ

ทิศตะวันตกมี เมืองฉอกและเมืองหงสาวดี

จะเห็นได้ว่าวัระยะสามรัชกาลจากพ่อขุนศรีอินทราทิตย์พ่อขุนบานเมืองจนถึง
พ่อขุนรามคำแหง (พ.ศ. 1781 - 1842) อาณาเขตสุโขทัยแผ่ออกไปได้อย่างกว้างขวาง
ครอบคลุมหัวเมืองมอญลุ่มน้ำเจ้าพระยาบ้านตะวันตกจนถึงนครศรีธรรมราช

จากการที่จารึกหลักที่ 1 มีปัญหาบางประการเกี่ยวกับผู้จารึกกล่าวคือ สันนิษฐาน
กันว่า มีเรื่องราวที่จารึกขึ้นโดยพ่อขุนรามคำแหงหรือโดยรับสั่งเพียง 18 บรรทัด ต่อจาก
นั้นตั้งแต่ข้อความ "เมื่อชั่วพ่อขุนรามคำแหง เมืองสุโขทัยนี้ดี..." เป็นจารึกในสมัยหลัง
จะเป็นต้นรัชกาลพระยาเลอไทย หรือสมัยพระมหาธรรมราชาธิไทยยังไม่เป็นที่ตกลงกันได้
แน่นอน¹ แม้ คร.ประเสริฐ ๗ นคร จะขยายบรรทัดที่สร้างขึ้นสมัยเดียวกันให้ออกมาถึง
สุคคานที่สามก็ไม่ครอบคลุมข้อความแสดงอาณาเขตซึ่งอยู่คานที่ 4 นอกจากนี้ยังได้ตั้งข้อ
สังเกตไว้ว่า

¹ประทีป ชุมพล, "ใครจารึกศิลาหลักที่ 1", เอกสารหมายเลข 7 เอกสาร
ประกอบการสัมมนา "การเมืองและสภาพสังคมสมัยสุโขทัย" 1 - 4 สิงหาคม 2520
ณ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ พิษณุโลก.

หนึ่ง อาณาเขตทิศเหนือ กล่าวถึงเมืองแพะ เมืองม่าน เมือง (น่าน) เมืองพลัว พนังของ ส่วนที่อยู่ในวงเล็บถูกลบไปเห็นไถกลาง ๆ ทั้งนี้จะเป็นเพราะผู้จารึกเดิม เพี้ยนไปจนลืมนานเมืองน่านเดิมอยู่ที่เมืองพลัว ตามจารึกซึ่งไคแก่อำเภอบัว ในปัจจุบัน ส่วนเมืองน่าน ปัจจุบันเพิ่งสร้างขึ้นใน พ.ศ. 1904¹

ปัญหาเหล่านี้ทำให้ขอบเขตกวางเป็นที่น่าสนใจ โดยเฉพาะถ้าพิจารณาจากรอยชุกฉลบชื่อ เมืองน่านตามข้อสังเกตข้างต้น อาณาเขตสุโขทัยในหลักที่ 1 ต้องจารึกในรัชกาลพระมหาธรรมราชาธิไท ซึ่งผู้จารึกอาจจะอวดอ้างเพิ่มเติมให้มากขึ้นกว่าความเป็นจริงได้

จากชื่อเมืองที่ปรากฏในจารึกแสดงว่าพ่อขุนรามคำแหงทรงมุ่งแต่อำนาจลงไปทางทิศใต้ แนวความคิดเช่นนี้อาจกล่าวได้ว่าเป็นจุดมุ่งหมายของผู้นำไทยทางตอนเหนือ ทั้งนี้โดยพิจารณาจากเรื่องราวในตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ที่เล่าถึงความฝันของนางเทพคำขยายเมื่อพ่อขุน มังรายจะถือกำเนิดว่า

ยังมีวันหนึ่งเป็นวันเดือนเพ็ญ ในราตรียามใกล้รุ่ง นางเทวีหันทิมิตรในฝันว่าตนนอนอยู่เหนืออาสนะอันมีศรีสวัสดิ์ หันดาวพระกาย (ดาวประภายพฤกษ์ หรือดาวรุ่ง) หุยทุกและดูอากาศลงมาหน้กนิมิตที่ตา เขาปากนาง นางกลืนลงทองยิบชุมเย็นนั้ก นางสดุ้งตื่นรุ่งเช้านางจึงไปไหวพระยาตามสั่งนางหันทิมิตรในฝันทุกประการ พระยาก็หือหาหมอญูรทำนายนั้กมาถาม หมอญูรทำนายนั้กว่าคำฝันอันนี้เป็นมงคลคี่นั้ก นางเทวีจักทรงคัพพะมีลูกชายญูประเสริฐ จักโคปราบบานเมืองหน้กนิมิตศรทอเทอถึงสมุทรเป็นแดนหมนธาและ²

¹ คร. ประเสริฐ ๗ นคร "ความเห็นเรื่องจารึกพ่อขุนรามคำแหง", ผลงานค้นคว้าประวัติศาสตร์ไทยและเรื่องของเกลือ (ไม้) เค็ม (พระนคร : โรงพิมพ์อักษรสมัย, 2515), หน้า 84.

² ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่. (พระนคร : โรงพิมพ์สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี, 2514), หน้า 8.

ข้อความนี้จะ เป็นสำนวนหมายถึงกษัตริย์ที่ยิ่งใหญ่ทางบ้านกำดั่งทหารและการรบ มีดินแดนทางใต้เป็นจุดหมายการขยายได้หรือไม่

ที่จริงแล้วมีร่องรอยที่ดีให้เห็นว่า อำนาจทางการเมืองที่แผ่ลงไปทางใต้นี้มีอยู่ แล้วตั้งแต่รัชสมัยพ่อขุนศรีอินทราทิตย์จากตำนานพระพุทธรูปที่เล่าถึงพระร่วงโรจนราชนเสด็จยกกองทัพไปเยือนนครศรีธรรมราชไปขอและไปรับ พระพุทธรูป ซึ่งนำมาจากดังกล่าว ระยะเวลาดังกล่าวนี้สันนิษฐานว่าตรงกับรัชสมัยพระเจ้าจันทรภาณุ องค์ที่ยกกองทัพไปโจมตีดังกล่าวในปี พ.ศ. 1790² ทั้งนี้สอดคล้องกับการจัดรูปอาณาจักรใหม่ที่ย้ายเมืองหลวงจากศรีสัตนาลัยมาอยู่สุโขทัย ในตำแหน่งที่ไต่ลงมาจากเมืองเดิม เพื่อสะดวกต่อการติดต่อกับบ้านเมืองข้างล่างเมืองในเขตสุโขทัยที่เป็นชุมชนใหญ่ในสมัยหลัง เช่น กำแพงเพชร พิษณุโลก และนครสวรรค์ มีร่องรอยหลักฐานทางโบราณคดีที่ดีให้เห็นว่าไม่เก่าไปกว่าสมัยราชวงศ์พระร่วง³

การ เล็งเห็นความสำคัญของบ้านเมืองทางใต้ซึ่งในที่นี้หมายถึงบริเวณลุ่มน้ำเจ้าพระยาทั้งหมดรวมทั้งลพบุรี และอโยธยา ที่ไม่ปรากฏชื่อในจารึก อาจแบ่งการพิจารณาออกได้ 2 แนวทางด้วยกัน กล่าวคือ

¹ร.ศ.ท.แสง มนวิthur, ผู้แปล, ชินกาลมาลีปกรณ์ (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์บำรุงนุกุลกิจ, 2517), หน้า 108 - 110.

²ขจร สุขพานิช, "ราชวงศ์ศรีธรรมมาโสกราช", ประวัติศาสตร์และโบราณคดีนครศรีธรรมราช (กรุงเทพฯ : วิทยาลัยครุนครศรีธรรมราช, 2521), หน้า 65.

³ศรีศักดิ์ วัลดีโลกม, รายงานความก้าวหน้าในการค้นคว้าวิจัยเรื่องเมืองโบราณในอาณาจักรสุโขทัย เสนอต่อสถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, หน้า 4.

ประการแรก ความสำคัญด้านวัฒนธรรม ละโว้หรือลพบุรีในต้นพุทธศตวรรษที่ 19 นี้ หมดบทบาททางการเมืองลงแต่ยังคงความสำคัญในฐานะ เป็นศูนย์กลางทางศาสนา และศิลปวัฒนธรรมเป็นแหล่งสั่งสมวิทยาการความรู้¹ พ่อขุนศรีอินทราทิตย์ทรงส่งพ่อขุนรามคำแหง ลงไปศึกษาศิลปวิทยาการ ณ สำนักพระสุกทันตเมืองละโว้² การศึกษาที่นี้ช่วยให้ทรงกลับไปเป็นผู้วางรากฐานทางวัฒนธรรมที่สำคัญคือการประดิษฐ์ตัวหนังสือไทย

ประการที่สอง การมีอำนาจเหนือดินแดนทางชายฝั่งทะเลคือ การไต่ควบคุมเมืองท่าเป็นทางนำความมั่งคั่งมาสู่ประเทศโดยที่ยังคงมีเมืองหลวงอยู่ตอนใน³

ผู้ที่มิพบทบาทสำคัญในการแผ่ขยายอำนาจทางการเมืองของสุโขทัยคือพ่อขุนรามคำแหง อาจจะนับเนื่องไคว่หลังจากสงครามชนช้างกับขุนสามชน เมื่อพระชนมายุได้ 19 พรรษาแล้ว พ่อขุนรามคำแหงคงไม่ไคว่มีชีวิตอยู่ห่างไกลจากการสงครามมากนัก นโยบายแผ่ขยายอำนาจของพระองค์ กระทำควบคู่กันไปทั้งทางด้านการทหารและการเมือง

ด้านการทหารนั้นทรงคุมกำลังออกไปตีบ้านเมืองเก็บกวาดทรัพย์สิน ดังหลักฐานในจารึกหลักที่ 1 ว่า "...กูไปตีหนึ่งวังช้างไคว่ กูเอามาแก่พอกู กูไปตีบ้านทเมือง ไคว่ช้างไคว่วง ไคว่บัวไคว่นาง ไคว่เงินไคว่ทอง กูเอามาเวนแก่พอกู พอกูตาย ยังฟี่กู กูพรำบำเรอแก่ฟี่กู ดังบำเรอแก่พอกู ฟี่กูตายจึงไคว่เมืองแก่กูทั้งกลม"⁴

¹ ศรีศักร วัลลิโภดม, "ละโว้", เมืองโบราณ 1 (เมษายน - มิถุนายน 2518), หน้า 53 - 56.

² พระยาประชากิจกรจักร, พงศาวดารโยนก, หน้า 700.

³ O.W.Wolters, "Chen - Li - Fu : A State on the Gulf of Siam on the Beginning of C 13th," JSS 68 (November 1960): 1-36.

⁴ กรมศิลปากร, ประชุมศิลาจารึกภาคที่ 1..., หน้า 7.

ดังนั้นเมื่อขึ้นครองราชย์อำนาจของสุโขทัยได้แผ่ออกไปทั่วบริเวณที่ตั้งชุมชน
 เฒ่าไทย อันได้แก่ ฟากตะวันตกของแม่น้ำเจ้าพระยาลงไปจนถึงนครศรีธรรมราช และ
 ได้ขยายลงสู่คาบสมุทรมลายู โดยเสด็จไปประทับที่เมืองเพชรบุรีใช้เป็นชุมนุมกองทัพ
 และวาราชการศึกในระยะ พ.ศ. 1837 - 1838 มลายูได้ฟ้องร้องกล่าวโทษไทยต่อ
 จักรพรรดิฉินในปี พ.ศ. 1838 และจีนได้ขอร้องให้สุโขทัยระงับการรุกราน¹

ในด้านการเมืองทรง

- ให้ความกรุณาแก่เชลยศึก

"ได้ฆ่า เลือกว่า เลือกว่า หั้ว ฟุ้งก็ดี บ่ฆ่าบ่ตี"²

- ให้ความอุปถัมภ์แก่ผู้เข้ามาพึ่งพิง

"คนใดที่เข้ามาหาพามาหา มาช่วยเหลือเพื่อกูมัน บ่มีช้าง บ่มีม้า
 บ่มีวัว บ่มีนาง บ่มีเงิน บ่มีทอง ให้แก่มัน ช่วยมันตวงเป็นบ้านเป็นเมือง"³

การแผ่ขยายอำนาจที่กระทำได้อย่างต่อเนื่องในช่วงสามรัชกาลแรกจนทำให้
 รัฐสุโขทัยมีอาณาเขตไพศาลและเป็นรัฐไทยที่ทรงอำนาจที่สุดนั้น ขึ้นอยู่กับปัจจัย สถานการณ์
 ทางการเมืองภายนอกที่เอื้ออำนวย คือ การแผ่ขยายอำนาจของพวกมองโกลในบริเวณ
 พื้นแผ่นดินเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

ศูนย์วิจัยทรัพยากร
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹ สิบแสง พรหมบุญ, "พระเจ้ารามคำแหงในประวัติศาสตร์ราชวงศ์ท้าว,"
 ศิลปากร 15 (มีนาคม 2515), หน้า 39 - 54.

² กรมศิลปากร, ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ 1, หน้า 8.

³ เรื่องเดียวกัน.

2.2 บทบาทของจีนในการทำลายศูนย์อำนาจเดิมในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

ในระหว่างปี พ.ศ. 1826— 1830 เป็นช่วงที่กองทัพมังกโกลของกุ่มไบลด่าน กษัตริย์จีนต้นราชวงศ์หงวน ยกทัพบุกจัมปาเขตอิทธิพลของกัมพูชาในปี พ.ศ. 1828 การสงครามครั้งนี้แม้จะไม่ประสบความสำเร็จแต่ก็ทำให้กัมพูชาต้องโอนอ่อนให้กับอำนาจของจีน ต่อจากนี้ กุ่มไบลด่านยกทัพลงบุกกลุ่มน้ำอิววาคี และยึดได้พุกามในปี พ.ศ. 1830 การสงคราม สองครั้งดังกล่าว หมายถึงการทำลายศูนย์อำนาจทางการเมืองเดิม คือ อาณาจักรกัมพูชา ลงโดยสิ้นเชิง ภายหลังจากอำนาจที่เสื่อมลงมาจากผลความทรยศโครมภายในราชอาณาจักรเองแล้ว และทำลายศูนย์อำนาจที่จะมีโอกาสแย่งอำนาจเข้ามาแทนที่อาณาจักรกัมพูชา คือ อาณาจักรพุกามลงได้ การทำลายศูนย์อำนาจทั้งทางตะวันออกและตะวันตกของบริเวณที่ตั้ง ประเทศไทย เป็นโอกาสอันงดงามทางการเมืองที่รัฐไทยทางตอนเหนือจะได้เข้าสวมบทบาท ผู้นำในเขตลุ่มแม่น้ำ การขานรับสถานการณ์ทางการเมืองในระบอบภูมิภาคคือ เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในปี 1830 ทันทีที่พุกามแตก พอลูนรามคำแหงแห่งสุโขทัย พอลูนมังรายแห่งเชียงใหม่ เชียงใหม่ และพอลูนจำเมืองแห่งพะเยาได้มา "ตั้งพิธีกระทำสัตย์ต่อกันและกัน ณ ริมฝั่งน้ำขุนนุก"¹ ทำสัญญาเป็นพันธมิตรไม่รุกรานซึ่งกันและกัน "ตลอดชีวิต" การทำสัญญานี้ในแง่หนึ่งอาจเป็นการป้องกันการรุกรานจากกองทัพจีน แต่อีกแง่หนึ่งมีผลโดยปริยายให้ดินแดนลุ่มแม่น้ำถูกแบ่งเป็นเขตอิทธิพล สองเขต คือลุ่มแม่น้ำตอนบนเหนือสุโขทัยขึ้นไป จนถึงเขตพม่าและล้านช้างถือว่าเป็นเขตอิทธิพลของราชวงศ์เงินยางหรือ มังรายแห่งเชียงใหม่ บริเวณลุ่มน้ำเจ้าพระยาตอนกลางและใต้จนกระทั่งถึงแหลมมลายูเป็นเขตอิทธิพลของสุโขทัย

ประจักษ์พยานการแผ่ขยายอำนาจของสุโขทัยคือ ปฏิกริยาของจีนที่มีต่อการแผ่ขยายอย่างไม่หยุดยั้งและเป็นปีกแผ่นเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ของสุโขทัย ก่อนอื่นต้องเข้าใจว่าจีนถือว่าคนคือศูนย์แห่งสิทธิธรรมทางการเมืองที่สำคัญที่สุดของผู้นำรัฐ เล็กน้อยในเอเชียอาคเนย์ฐานะดังกล่าวของจีนเป็นที่ยอมรับในหมู่รัฐเหล่านี้ด้วยเช่นกัน จะเห็นได้จากการที่จีนเป็น

¹ พระยาประกาศกิจกรจักร, พงศาวดารโยนก, หน้า 251.

อิศระของรัฐเหล่านี้จากอิทธิพลอำนาจกับพระราชวิธีกรหนึ่ง คือส่งทูตไปจีนเพื่อขอการรับรองฐานะทางการเมือง ระบบความสัมพันธ์ระหว่างจีนกับประเทศอื่น ๆ นี้ คือ "ระบบบรรณาการ" ซึ่งกำหนดให้ประเทศต่าง ๆ ส่งบรรณาการมาให้แก่จีน มาถึงสมัยราชวงศ์หงวนได้ขยายแนวทางเกี่ยวกับบรรณาการออกไปหลายลักษณะ เช่น ให้เจ้าผู้ครองประเทศซึ่งต้องการเป็นไมตรีกับจีนไปเฝ้าด้วยตนเอง หรือให้ส่งลูกไปเป็นตัวประกัน เป็นต้น ซึ่งมีลักษณะการใช้อำนาจทางการเมืองมากกว่าเป็นการยอมรับทางวัฒนธรรมดังแต่ก่อน เซกเตส กล่าวถึงนโยบายของกุกุโมคซ่าน ว่ามีพระราชวิเทศไมตรีที่จะทำลายอำนาจมั่นคงเข้มแข็งภายในบริเวณดินแดนเชื่อมต่อจีนตอนใต้ โดยการดำเนินนโยบาย "แย่งแยกและปกครอง" ดังนั้นจึงทรงเห็นชอบและสนับสนุนการก่อตั้งอาณาจักรเล็กอาณาจักรน้อยภายใต้ผู้นำที่ไม่อาจแข่งบารมีหรือกระทบกระทั่งเือนต่อหลักสิทธิธรรมของจีนได้¹ การแผ่ขยายอำนาจของสุโขทัยมีผลกระทบกระทั่งเือนต่อวิเทศไมตรีและสิทธิธรรมดังกล่าว จะเห็นได้จากจดหมายเหตุจีนที่กล่าวถึงสัมพันธ์ไมตรี ไทย - จีน โดยราชวงศ์หงวนเป็นฝ่ายเริ่มต้นส่งทูตจีนมายังสุโขทัย เป็นผลให้สุโขทัยต้องส่งทูตไปจีนเป็นครั้งแรกในปี พ.ศ. 1835² และอีกครั้งจีนส่งราชทูตมาชวน "เสียมหลอฮกกักให้เป็นไมตรี"³ พฤติกรรมดังกล่าวนี้ สืบแสงพรหมบุญ ว่าเป็นการทาบตามฉันทเพื่อนจากกุกุโมคซ่านและคูเหมื่อนจะเป็นวิธีการ "คิง" สุโขทัยให้เข้ามาอยู่ในระบบบรรณาการ⁴ จากการ "คิง" สุโขทัยเช่นนี้ จีนไม่รีรอที่จะมี

¹ E.T.Flood, "Sukhothai - Mongol Relations," JSS 57 (July 1969) : 201 - 225.

² สืบแสง พรหมบุญ, "พระเจ้ารามคำแหง...", หน้า 39 - 54.

³ "จดหมายเหตุจีนพรรณนาว่าควยกรุงสยาม," ประชุมพงศาวดารภาคที่ 5 (พระนคร : คุรุสภา, 2506), 2 : 361 - 362.

⁴ Suebsaeng Promboon, Sino - Siamese Tributary Relations 1282 - 1853, (University of Wisconsin, 1971), p. 126.

บทบาทเป็นเจ้าของของสิทธิธรรมในกรณีศึกเดือนสุโขทัย ไม่ให้รังแกมลายู¹

บทบาทของจีนในเอเชียอาคเนย์จึงมีส่วนอย่างมากต่อการสร้างบรรยากาศทางการเมือง และเปิดโอกาสให้รัฐไทยสามารถสะสมกำลัง แขนงขยายอำนาจ และสร้างความมั่นคงทางการเมืองได้ รัฐไทยที่ได้รับประโยชน์จากสถานการณ์ดังกล่าวนี้ยิ่งเต็มทีคือสุโขทัย

3.3 ลักษณะเครือญาติในความสัมพันธ์ทางการเมือง

ลักษณะความสัมพันธ์ทางการเมืองภายในบริเวณแม่น้ำเจ้าพระยาเองก็ได้รับการพิจารณาในฐานะเป็นปัจจัยพื้นฐานการแผ่ขยายอำนาจ ลักษณะดังกล่าวคือลักษณะความสัมพันธ์ทางเครือญาติ

ในพงศาวดารโยนกได้กล่าวถึงอำนาจทางการเมืองของพ่อขุนรามคำแหงเอาไว้ในคำรำพึงของพ่อขุนมั่งราย เมื่อต้องรับหน้าที่ตัดสินคดีที่พ่อขุนรามคำแหงลอบเป็นคู่กับพระมเหสีของพระยางำเมือง ทรงระบายความอัดอั้นพระทัยไว้ว่า "...ครั้งจกที่้อ เอาพระร่วงมาตัดสินแ่งใหม่มันก็เป็นพระยามีอำนาจพมากนักจกมีความละอายนักชะละ อันพระยาศรีธรรมราชนครหลวง กับพระยาศรีอยุธยาอันเป็นญาติพระร่วงก็จกเป็นเวรแกศหายเจ้าพระยางำเมืองชะละ..."²

อำนาจทางการเมืองของพ่อขุนรามคำแหงตามพงศาวดารโยนกนี้อยู่ที่การมีพระญาติเป็นเจ้าของเมืองสำคัญ ๆ ทั้งหลาย มีอยู่สองเมืองที่ไม่ปรากฏหลักฐานในจารึก คือ นครหลวงซึ่งอาจจะเป็นพระนครหลวงของอาณาจักรกัมพูชา และศรีอยุธยา ซึ่งในระยะเวลานั้นน่าจะเป็นอยุธยาเมื่อพิจารณาความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องในระหว่างแคว้น ซึ่งออกมา

¹ E.T. Flood, " Sukhothai - Mongol Relations," p. 225.

² พระยาประชาธิปไตยจักร, พงศาวดารโยนก, หน้า 328 - 329.

ในรูปความสัมพันธ์ทางเครือญาติ พอลจะจัดกลุ่มความสัมพันธ์ได้ดังนี้

1. เป็นญาติกันโดยการสืบตระกูลมาจากบรรพบุรุษเดียวกัน ในพงศาวดารโยนกกล่าวถึงสาเหตุความสัมพันธ์ทางเครือญาติระหว่างมังรายและงำเมืองว่ามีบรรพบุรุษคนเดียวกันคือ ลวจักราช โดยขุนจอมธรรมเชื้อสายลวจักราชแยกจากเชียงใหม่ไปตั้งเมืองใหม่ที่พะเยา

2. เป็นญาติกันโดยการแต่งงาน เพื่อร่วมเป็น "สุวรรณปฐพี" เกี่ยวกับหลายกรณีอันวรายประโยชน์ หลายกรณีซึ่งจักวิฤทธิการณัมตั้งแต่ " ฝ่าเจ้าเมืองศรีโสดรปุระ " พระราชทานนางสุทรเทวี แก่พ่อขุนผาเมือง เพื่อผูกใจให้ใกล้ชิดกับอาณาจักรกัมพูชา พ่อขุนมังรายแผ่อิทธิพลไปยังหงสาวดี พระยาอู่สูงลูกสาวชื่อตะละแม่ศรีมาให้เป็นการเชื่อมสัมพันธ์ไมตรี สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถรวมสุโขทัยเข้ากับอยุธยาได้สำเร็จ ส่วนหนึ่งเพราะมีพระราชมารดาเป็นเจ้านายสุโขทัย

และในกรณีสุดท้ายการอภิเษกสมรสระหว่างพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และพระนางเจ้าकारารัศมี ก็เป็นปัจจัยสำคัญที่เอื้อให้ทางกรุงเทพฯ ผนวกลานนาไทย เป็นมณฑลพายัพได้สะดวก

3. การทำสัตย์สาบานอริษฐานเป็นพระญาติพระองค์ เช่น กรณีของพระเจ้าศรีธรรมมาโศกราช และพระเจ้าอู่ทองที่มีกล่าวถึงในตำนานนครศรีธรรมราช ว่าทรงทำสงครามกัน ที่เขตตำบลบางสะพาน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ การสู้รบได้สิ้นสุดลงด้วยการหย่าทัพเป็นไมตรีกันและทำพิธีแบ่งเขตแดน ความว่า

ท้าวอู่ทองยกพระหัตถ์เบ็องขวาขึ้นชี้ว่า แต่เทียมแทนศิลาในฝ่ายทักษิณเป็นแดนพระเจ้าศรีธรรมมาโศกราช แต่เทียมแทนในฝ่ายอูร์เป็นแดนท้าวอู่ทอง และเคฺขโพธิ์สมภารของท้าวอู่ทองพญาศรีธรรมมาโศกราชไม่หึงหวงก็แยกออก กรานั้นท้าวอู่ทองพญาศรีธรรมมาโศกราชหลังนำทักษิณออก อริษฐานเป็นพระญาติพระวงศ์กันสืบไป¹

¹รวมเรื่องเมืองนครศรีธรรมราช (กรุงเทพฯ : 2505) หน้า 51 - 52, (พิมพ์แจกงานศพเจ้าพระยามหินทร เกษานุนิติก)

ความสัมพันธ์เครือข่ายที่มีลักษณะทางการ เมืองคือ ความสัมพันธ์ในกลุ่มที่ 2 และกลุ่มที่ 3 ส่วนความสัมพันธ์กลุ่มที่ 1 นั้น เป็นความสัมพันธ์ในความหมายทางสังคม อย่างแท้จริง ความสัมพันธ์เครือข่ายนี้ได้นำมาใช้ในทางการเมืองในความหมายของ การมีญาติมาก คือ การมีพวกมาก และการมีพวกมากคือ การมีอำนาจมากหรือ การมี อำนาจต่อรองทางการเมืองสูง อันหมายถึงผลประโยชน์ที่จะเรียกร้องได้จากกลไก ความสัมพันธ์นี้ ซึ่งอาจจะมีผู้ได้รับประโยชน์เพียงฝ่ายเดียว หรือทั้งสองฝ่ายก็ได้ ลักษณะ ธรรมชาติของการเมืองคือ เป็นสิ่งที่แอบแฝงอยู่ในรูปของอำนาจซึ่งมีการสังขม แฉขยาย และขัดแย้ง และเป็นธรรมชาติของการเมืองอีกเช่นกัน ที่จะต้องมีกลไกของคนใช้ลด ความขัดแย้งเพื่อหลีกเลี่ยงภาวะเผชิญหน้าอันจะก่อให้เกิดจุดจบทางการเมืองอย่างรวดเร็ว กลไกนี้เป็นสิ่งที่สร้างขึ้นจากสภาพพื้นฐานของแต่ละสังคม ดังนั้น ในกรณีปัญหาทางการเมือง- เมืองต่าง ๆ ไม่ว่าจะเพราะถูกบีบบังคับด้วยอำนาจทางการเมือง หรืออำนาจทางการเมือง ที่มีอยู่จะถูกทำลายหรือบั่นทอนลงซึ่งต่างอยู่ในภาวะที่ไม่พร้อมต่อการเผชิญหน้า การสร้างความสัมพันธ์ทางการเมืองขึ้นใหม่ จึงเป็นสิ่งจำเป็นในช่วงนี้ในสังคมสมัยโบราณ การลดความขัดแย้งกระทำโดยการสร้างความผูกพันให้ใกล้ชิดกันมากยิ่งขึ้น ไม่มีวิธีการใดจะกลมกลืนมากเท่าการอาศัยความสัมพันธ์อันญาติ ซึ่งเป็นระเบียบความสัมพันธ์ในสังคม มาเป็นแบบแผนวิธีการทางการเมืองเพื่อสร้างข้อต่อรอง หรือลดความตึงเครียดลง วิธี ที่ตรงไปตรงมาที่สุดคือ การสร้างความสัมพันธ์ในกลุ่มที่ 2 ขณะเดียวกันการทำสัจสัตย์สาบาน เป็นญาติเช่นในความสัมพันธ์กลุ่มที่ 3 ก็สร้างความสัมพันธ์อันญาติได้เช่นกัน กล่าวคือ เป็นญาติเพราะนับถือเสมือนญาติ จะเห็นได้ว่า ความผูกพันทางสายเลือดซึ่งเป็นความ สัมพันธ์ในความหมายทางสังคมอย่างแท้จริง ในกลุ่มที่ 1 นั้น เมื่อพิจารณาในแง่การเมือง แล้วเป็นความสัมพันธ์ที่ปราศจากหลักประกันความมั่นคง จะพิจารณาเรื่องนี้ได้จากการแฉ ขยายอำนาจทางการเมืองของพ่อขุนมั่งรายที่กระทำต่อพ่อขุนงำเมือง เมื่อพ่อขุนมั่งราย รวบรวมลานนาไทยให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันแล้ว และขณะรอข่าวร้ายฟ้าเรื่องกำหนด ระยะเวลาจะไปตีหริภุญไชย พ่อขุนมั่งรายจึงแผ่อำนาจไปทางเมืองพะเยา พ่อขุน งำเมืองต้องยอมรับอำนาจทางการเมืองของพ่อขุนมั่งรายด้วยการยกแคว้นปากนา 500 หลังคาเรือนให้ พ่อขุนมั่งรายเอง แท้ที่จริงมิได้พึ่งพอใจอยู่เพียงบรรณาการจำนวนนั้น

แต่ต้องหยุดความพอใจไว้เพียงการได้รับการยอมรับทั้งนี้มิใช่เพราะต่างมีความผูกพันจากสายราชวงศ์เดียวกัน แต่เป็นเพราะชอบมังราย "เป็นเจ้าเป็นขุนค้ำยันกำลัง" มีบารมีที่กำดั่งทหาร พอขุนงำเมืองก็มีกำดั่งทหารและที่สำคัญบารมีส่วนหนึ่งมาจากการรัฐศาสตร์ ศิลปอาคมต่าง ๆ ซึ่งพอขุนมังรายตระหนักในข้อนี้¹

สิ่งที่ควรสังเกตคือ ผู้ที่ได้รับการกล่าวอ้างว่ามีญาติมาก มักเป็นผู้มีอำนาจทางการเมืองสูงกว่ากลุ่มที่ถูกอ้างว่าเป็นญาติ ข้อสังเกตนี้มีส่วนสำคัญแก่การวินิจฉัยอำนาจทางการเมืองกับลักษณะความสัมพันธ์เครือญาติว่า เพราะเครือญาติเป็นปัจจัยให้เกิดอำนาจทางการเมือง หรือเพราะถูกบีบบังคับด้วยอำนาจทางการเมือง จึงต้องแก้ไขปัญหาคับการเดือดร้อนรับอำนาจอย่างสันติ คือ การสร้างความสัมพันธ์เครือญาติกับผู้มีอำนาจนั้น การสร้างความสัมพันธ์เครือญาติจึงควรพิจารณาในแง่เป็น "วิธีการ" แต่ละกรณีมากกว่าจะพิจารณาในแง่ "ระบบ" ซึ่งจะต้องมีรูปแบบและระเบียบในตัวเองพอสมควร

ในการศึกษาเพื่อคลี่คลายปัญหาทางการเมือง ของสุโขทัยนั้นได้นำ "ระบบเครือญาติ" มาใช้อธิบายปรากฏการณ์ต่าง ๆ ซึ่งมีแนวโน้มของความสอดคล้องเกี่ยวเนื่องไปด้วยกันได้อย่างดี จนบางครั้งทำให้ละเลยข้อมูลซึ่งอาจอธิบายปรากฏการณ์ในแง่มุมอื่นเพียงเพราะข้อมูลนั้นมีร่องรอยข้อเท็จจริงอันไม่อาจเข้ากันได้กับระบบความสัมพันธ์ ซึ่งนำมาใช้เป็นสมมุติฐานในการอธิบายอยู่

กรณีของสุโขทัยจะเห็นได้ชัดในเรื่องการวินิจฉัยอำนาจทางการเมืองในสมัยพอขุนรามคำแหง ตามที่ปรากฏเป็นเขตแดนในจารึกหลักที่ 1 คังปัญหาที่ได้นำมากล่าวไว้ข้างต้นของบทนี้ โดยเฉพาะการแผ่ขยายอำนาจด้วยกำลังอำนาจเป็นสิ่งที่ไม่อาจยอมรับได้เพราะขัดกับสมมุติฐานเรื่องกำลังคนซึ่งสุโขทัยในช่วงเวลานั้น ไม่น่าจะมีกำลังคนมากนัก ดังนั้น เพื่อคลี่คลายความเห็นขัดแย้งที่นักวิชาการมีต่อหลักฐานในจารึก จึงต้องหาคำอธิบาย

¹พระยาประชาภิจักรจักร, พงศาวดารโยนก, หน้า 172 - 181.

เพื่อให้เหตุผลแก่อัครคัก้านดังกล่าว "ระชนบเครีอฎาติ" จึงถูกนำมาอธิบายให้เห็นจริงว่า เป็นปัจจัยให้เกิดอำนาจทางการเมือง มานิต วัลลิโภคม ได้แสดงการค้นคว้าเพื่ออธิบายความสัมพันธ์ทางการเมืองระหว่างสุโขทัยและนครศรีธรรมราช ในรัชสมัยพ่อขุนศรีอินทราทิตย์ ไว้อย่างแยบคายในบทความเรื่อง "เนื่องในกำแพงเพชร" ลงพิมพ์ในวารสาร เมืองโบราณ ปีที่ 7 ฉบับที่ 1 (ธันวาคม 2523 - มีนาคม 2524) ได้กล่าวถึงชาติภูมิของพ่อขุนศรีอินทราทิตย์ว่าเกิดที่ "บ้านโคน" จังหวัดกำแพงเพชร โดยอาศัยร่องรอยจากเรื่อง พระสีหลมภูมา ในชินกาลมาลีปกรณ์ เมื่อกล่าวถึงพ่อขุนศรีอินทราทิตย์ว่า

ได้ย่นว่า ที่ตำบลบ้านโคน ยังมีชายคนหนึ่งรูปร่างมีกำลังมาก ทองเที้ยวอยู่ในป่า มีนางเพชริคาองค์หนึ่ง เห็นชายคนนั้นแล้วใครจะร่วมสังวาสด้วย จึงแสดงมายาหญิง ชายคนนั้นก็ร่วมสังวาสกับนางเพชริคาองค์นั้น จึงเกิดบุตรชายคนหนึ่งและบุตรชายคนนั้นมีกำลังมาก รูปร่าง เพราะฉะนั้น ชาวบ้านทั้งปวงจึงพร้อมใจกันทำราชาภิเษก บุตรชายคนนั้น บุตรชายซึ่งครองราชสมบัติในเมืองสุโขทัยนั้นปรากฏพระนามในครั้งนั้นว่า ไรจนราช ภายหลังปรากฏพระนามว่า พระเจ้าอลอง"

บ้านโคนนี้ ในชินกาลมาลีปกรณ์ได้กล่าวไว้ในเชิงอรรถว่าอาจเป็นบ้านโคน ในจังหวัดกำแพงเพชร ซึ่งในตำนานชินกาลมาลีฉบับแปลครั้งรัชกาลที่ 1 สตีพิมพ์เมื่อ ร.ศ. 127 ใจว่า "โคณคาม" ในตำนานมูลศาสนากล่าว ว่า เมื่อพระนางจามเทวีตั้งเมืองพระบางขึ้นที่ปากน้ำโพ นครสวรรค์แล้ว ได้เสกัจฉานเมืองคันทิกะ เมืองนี้มีชื่อคล้ายเมืองคนที่ ที่ตำบลบ้านโคน ซึ่งเหนือบ้านโคนขึ้นมาประมาณ 4 กิโลเมตร มีซากคูคันดินเมืองร้างอยู่แห่งหนึ่ง ถ้าคันทิกะเป็นเมืองเดียวกับเมืองคนที่ ก็เป็นเมืองที่มีอยู่แล้วตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 13 พ่อขุนศรีอินทราทิตย์ยอมเป็นขวานครุฑ หรือกำแพงเพชร จากจุดเริ่มต้นนี้ได้นำไปพิจารณารวมกับร่องรอยความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรม เช่น เจดีย์ทรงพุ่มข้าวบิณฑ์ หรือ ทรงคอกบัว การรับคณะสงฆ์จากนครศรีธรรมราช และการที่พงศาวดารโยนกกล่าวว่า พระยาศรีธรรมราชเป็นญาติกับพ่อขุนรามคำแหง ดังนั้น กษัตริย์สุโขทัยกับกษัตริย์นครศรีธรรมราช น่าจะมีเค้าเงื่อนเป็นเผ่าพงศ์วงศ์กัน การวิเคราะห์เรื่องนี้ มานิต วัลลิโภคม ได้ใช้จารึกกงแมนางเมือง จังหวัดนครสวรรค์ เป็นหลักในการเชื่อมต่อรอยสัมพันธ์นี้ กงแมนางเมืองอยู่ที่บ้านมามมะขามในเขตอำเภอบรรพต พิสัย จังหวัดนครสวรรค์

ทางฝั่งตะวันออกของแม่น้ำปิง บ้านมาบมะขามนี้อยู่ห่างจากบ้านโคกประมาณ 40 กิโลเมตร
 เนื้อความในจารึกกล่าวถึง พระเจ้าศรีธรรมมาโสกราช มีพระบรมราชโองการให้พระเจ้า
 สุนัต แห่งเมืองชานยุประ กำหนดเขตที่ดินเป็นกัลปนาอุทิศส่วนกุศลถวายแด่พระเจ้า
 ศรีธรรมมาโสกราช ผู้สวรรคตไปแล้วเมื่อ พ.ศ. 1710 พระเจ้าศรีธรรมมาโสกราชทั้งสอง
 พระองค์คือ พระเจ้าศรีธรรมมาโสกราชที่ 2 (พ.ศ. 1600 - 1710) และที่ 3 (พ.ศ.
 1710 - 1752) เป็นชนชั้นปู้ทวคของพระเจ้าศรีธรรมมาโสกราชที่ 5 (พ.ศ. 1772 -
 1807) คือ พระเจ้าจันทรภาณุ ในศิลาจารึกหลักที่ 2) คำว่าแม่นางเมือง เป็นชื่อที่
 ไม่นูนูนึกในภาคกลาง แต่ทางภาคใต้คนรุ่นเก่าแก่วจกกันดีว่าเป็นฐานันดรศักดิ์ของกุลสตรี
 ในราชสำนัก กล่าวคือ ตำแหน่งอัคมเหสินั้นเรียก แม่เจ้าอยู่หัว มเหสีรองเรียก
 แม่นางเมือง ส่วนชายผู้ครองนครเรียก แม่เมือง พระเจ้าศรีธรรมมาโสกราชที่ 2
 ก่อนหรือหลังเสวยราชย์ก็ตามคงจะเสด็จมาที่นี่และได้รับกุลสตรีนางหนึ่งเป็นมเหสีรอง
 พระเจ้าศรีธรรมมาโสกราชที่ 3 คงเป็นพระราชโอรส จึงได้โปรดให้จัดที่ดินเป็นกัลปนา
 ในพุทธศาสนาขึ้นในท้องดินของแม่นางเมืองนี้ พอขุนศรีอินทราทิตย์ ซึ่งเป็นชาวนครชุม
 จึงมีความเกี่ยวพันฉันท์ญาติกับทางนครศรีธรรมราช พอขุนมังรายซึ่งอยู่ในรุ่นที่รู้ความ
 สัมพันธ์นี้จึงได้กล่าวไว้ในพงศาวดารโยนกเช่นนั้น¹

ดูตามข้อมูลที่นำมาเกี่ยวเนื่องกันนี้จะเห็นความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องอย่างกระจ่าง
 และสร้างความเข้าใจถึงอำนาจทางการเมืองในรัชกาลพ่อขุนรามคำแหง ข้อที่ทำให้เกิด
 ความสงสัยคือ ความสัมพันธ์ฉันท์ญาติระหว่างสองท้องถิ่นนี้ จะดำรงอยู่ตลอดสองชั่วคนคือ
 จากศรีธรรมมาโสกราชที่ 3 จนถึงศรีธรรมมาโสกราชที่ 5 จันทรภาณุเจ้าอยู่หัวหรือ

อีกกรณีหนึ่งในจินกาลมาลีปกรณ์ ได้เล่าเรื่องราวเกี่ยวกับการแผ่อำนาจของ
อยุธยาขึ้นมาสู่สุโขทัยเป็นครั้งแรกความว่า

เล่ากันว่า ครึ่งหนึ่งเมืองชัยนาทเกิดเหตุพิภพภัยพระเจ้ารามาธิบดินทร์โยชฌปุระ
เสด็จมาจากแควนกัมโพช ทรงยึดเมืองชัยนาทนั้นไว้โดยทำเป็นที่ว่าเอาชาวมาชยา
กรันยึดไว้แล้ว ทรงตั้งมหาอำมาตย์ของพระองค์ชื่อว่า วัตติเกช ซึ่งครองเมือง
สุพรรณภูมิให้มาครองชัยนาท ส่วนพระองค์เสด็จกลับไปโยชฌปุระ ต่อแต่นั้นมา
พระเจ้าธรรมราชาที่ส่งราชบุรณการเป็นอันมากไปถวายพระเจ้ารามาธิบดินทร์ขอ
เมืองชัยนาทคืน ฝ่ายพระเจ้ารามาธิบดินทร์ประทานคืน (เมืองชัยนาทนั้น) แก่
พระเจ้าธรรมราชา¹

ข้อความในตำนานนี้แสดงความกระจ่างในตัวเองแล้วว่า การขอเมืองชัยนาท
คืนกระทำโดยพระมหาธรรมราชาธิไท ทรงส่งบรรณาการเพื่อแสดงการยอมรับอำนาจอยุธยา
แก่พระเจ้าอู่ทอง แต่เพื่อหลีกเลี่ยงปัญหาการ เมืองช่วงอยุธยาแผ่อำนาจนี้ ว่าทำไมพระเจ้า
อู่ทองจึงไม่ทรงแผ่อำนาจมาสู่สุโขทัยช่วยกำลังทหาร ในขณะที่ทางสุพรรณภูมิโดยขุนหลวง
พองั่ว ใช้นโยบายรุกรานรุนแรงตลอดมา จึงต้องให้พระเจ้าอู่ทองเป็นพระราชาบุตรเขย
ของพระมหาธรรมราชาธิไท โดยใช้ระบบเครือญาติ ขยายความตำนานให้พระมหา-
ธรรมราชาธิไท ถวายพระธิดาแก่พระเจ้าอู่ทองในครั้งนี้ด้วย² จากข้อความในตำนาน
ข้างต้น เราอาจอธิบายด้วยเหตุผลทางการเมืองโดยตรงคือ สุโขทัยจำเป็นต้องยอมรับอำนาจ
อยุธยา ซึ่งขณะนี้เริ่มมีอำนาจทางการเมืองเพิ่มพูนขึ้นจากผลการตกลงทางการเมือง
กันไคร่ระหว่าง สุพรรณภูมิ และอโยธยา โดยมีศูนย์กลางร่วมกันที่อยุธยา ซึ่งสร้างขึ้นใหม่
ในปี พ.ศ. 1893 การแผ่อำนาจของอยุธยาในครั้งนี้เป็นการลงเชิงอย่างแท้จริง เพราะ

¹ร.ท.ท.แสง มนวิthur (ผู้แปล), จินกาลมาลีปกรณ์, หน้า 102 - 103.

²สืบแสง พรหมบุญ, "ความสัมพันธ์ระหว่างสุโขทัยกับจีนและข้อคิดบางประการ
เกี่ยวกับการเมืองสุโขทัย," รายงานผลการสัมมนาการเมืองและสภาพสังคมสมัยสุโขทัย,
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ พิษณุโลก (พิษณุโลก : ศูนย์สุโขทัยศึกษา, 2521),
หน้า 116 - 117.

สุโขทัยในรัชกาลพระมหาธรรมราชาลิไทนั้นเป็นช่วงที่สุโขทัยสร้างความเป็นปึกแผ่นขึ้นอีกครั้งหนึ่ง อยู่ชั่วยังไม่พร้อมจะทำสงครามใหญ่เพราะยังเกรงอำนาจพระมหาธรรมราชาลิไทอยู่ เหตุการณ์เช่นนี้เทียบเคียงได้กับครั้งพ่อขุนผาเมืองและพ่อขุนงำเมือง ซึ่งกล่าวแล้วข้างต้น

ทั้งหมดนี้มิใช่จะปฏิเสธว่าความสัมพันธ์เครือญาติไม่มีผลทางการเมือง เพียงแต่ต้องพิจารณาในแง่การเมืองจริง ๆ คือ เป็นวิธีการทางการเมือง หรืออีกนัยหนึ่งต้องแยก "ความสัมพันธ์เครือญาติ" ทางสังคมออกจาก "ความสัมพันธ์นิตินิติ" ในทางการเมือง โดยเฉพาะในรัชกาลพ่อขุนรามคำแหง จริงอยู่ มีตัวอย่างผลประโยชน์ทางการเมืองซึ่งเกิดจากความสัมพันธ์นี้ให้เห็นชัด ในกรณีพระเจ้าฟ้ารั่ว¹ แต่ก็มีข้อให้ชวนคิดถึง ในทางประวัติศาสตร์ว่า ถ้าไม่ใช่เพราะพ่อขุนรามคำแหงทรงแผ่ขยายอำนาจทางการเมืองไปทั่วบริเวณลุ่มแม่น้ำและพระเจ้าฟ้ารั่วทรงทำผิดกรรจรที่ลี้กลอบพาพระราชธิดาภคินีผู้มีอำนาจหนีเช่นนี้ มะกะโทจะแสดงการยอมรับทางการเมืองโดยขอพระราชทานนามจากพ่อขุนรามคำแหงหรือไม่ อีกประการหนึ่งถ้าไม่ใช่เพราะมะกะโทไคร่ครองหงสาวดีและยอมรับอำนาจทางการเมืองแล้วทิศทางการบัญชาการทัพจากเพชรบุรีจะลงไปที่ความสมุทรมลายูหรือเบนไปที่หัวเมืองมอญ

จากข้อมูลหลักฐานที่เสนอมาทิ้งหมดนี้ เพื่อจะมาสู่ข้อสรุปว่า อำนาจทางการเมืองในรัชกาลพ่อขุนรามคำแหงน่าจะเป็นไปได้ตามจารึกหลักที่ 1 และเป็นการแผ่อำนาจทางกำลังทหารโดยอาศัยความสามารถทางการรบที่ทรงมีอยู่ ทั้งนี้โดยมีปัจจัยภายนอกคืออำนาจ คือ ความเสื่อมอำนาจของอาณาจักรกัมพูชา และการรุกรานของจีนที่ทำให้กัมพูชา และ

พละกำลังที่มาจากความเป็นศูนย์อำนาจในภูมิภาคนี้ได้โดยสิ้นเชิง

พระเจ้าฟ้ารั่วผู้ครองเมืองหงสาวดีมีนามเดิมว่ามะกะโทเดิมเป็นคนเลี้ยงช้างอยู่ในสุโขทัยได้แสดงสติปัญญาให้ปรากฏแก่สายตาพ่อขุนรามคำแหงจึงได้รับราชการเจริญเรื่อยมา มีตำแหน่งเป็นกรมวัง มะกะโทได้ถูกสมัครรักไคร่กับพระธิดาของพ่อขุนรามคำแหง ได้พากันหลบหนีไปเมืองเมาะตะมะภายหลังได้อำนาจทางการเมืองขึ้นครองราชย์กรุงหงสาวดี จึงขอพระราชทานนามของตนจากพ่อขุนรามคำแหง กุ กรมศิลปากร, มอญที่เกี่ยวกับไทย (พระนคร : โรงพิมพ์บำรุงนุกุลกิจ, 2510), หน้า 7 - 18.

อย่างไรก็ตาม อำนาจทางการเมืองที่มีอยู่มีเพียงชั่วคราวกาลพอขุนรามคำแหง เท่านั้น ในจารึกหลักที่ 3 คำนที่ 2 ได้บรรยายสภาพบ้านเมืองภายหลังรัชกาลพอขุนรามคำแหง ที่แตกแยกออกเป็นบ้านเล็กเมืองน้อยว่า "เมื่อชั่วพระยารามราช... กว้างขวางรอดทุกแห่ง..... เป็นเจ้าเป็นขุนอยู่บ้านเมืองซาก... หลายบ้านหลายทอน ดังเมือง พ... นกเป็นขุนหนึ่ง เมืองคณที พระบางหาเป็นขุนหนึ่ง .... เมืองเชียงทองหาเป็นขุนหนึ่ง ... ได้เสวยราชย์แทนที่ปู่ย่าพ่อแม่..."¹

ความพยายามรื้อฟื้นอำนาจทางการเมืองนี้ได้กระทำในอีกสองรัชกาลต่อมา คือ รัชกาลพระมหาธรรมราชาธิไท (พ.ศ. 1890 - ประมาณ 1911) และรัชกาลพระเจ้าไสลือไท ตามลำดับ เหตุการณ์ดังนี้

ในรัชกาลพระมหาธรรมราชาธิไทจารึกหลักที่ 8 กล่าวไว้ว่า

มหาธรรมราชาธิราชเอาพลไปปราบยั้งน้ำ...บุรี ไค่ลีนไค่หังยั้ง ตะวันออกเขต...ยังพระสัก (น้ำป่าสัก) รอดลีน จึงไปอยู่ในเมืองสองแคว² อาณาเขตเมืองสุโขทัยรัชกาลนี้ไค่แกเมืองตาง ๆ ที่อยู่ในระหว่างแม่น้ำปิงกับแควป่าสัก คือมีทิศตะวันออกจดลานช้าง ทิศตะวันตกจดตาก ทิศเหนือจดน่าน ทิศใต้จดนครสวรรค์

รัชกาลพระมหาธรรมราชาที่ 2 (พ.ศ. 1911 - 1917) สุโขทัยต้องประสบกับการรุกรานของอาณาจักรอยุธยาซึ่งได้แผ่อำนาจมาตั้งแต่รัชกาลพระมหาธรรมราชาธิไท พ.ศ. 1912 ขุนหลวงพระว้างยกทัพมาตีสุโขทัย พระมหาธรรมราชาที่ 2 ต้องออกถวายบังคม ปี 1931 สุโขทัยแข็งเมืองอีกครั้ง ขุนหลวงพ่องิ้วทรงยกกองทัพมาที่กำแพงเพชรแต่สวรรคตเสียกลางทาง

พระมหาธรรมราชาที่ 3 ไสลือไท เสวยราชย์ใน พ.ศ. 1942 จารึกหลักที่ 4, 6 กล่าวไว้ว่า พ.ศ. 1943 ศรีธรรมราชมาดากับพระมหาธรรมราชา "อำนาจท้าวท้าวหาญ

¹ กรมศิลปากร, ประชุมศิลาจารึกภาคที่ 1..., หน้า 47.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 117.

นำพลรบปราศลาธรรณิกล...ผลาญปรปักษ์ศัตรู ขอบพระบางเป็นแดนสองหนองห้วยและแพ¹

พระมหากษัตริย์ที่ 4 (บรมपाल) เสวยราชย์ พ.ศ. 1962 กรุงสุโขทัย
อยู่ในฐานะเมืองขึ้นของกรุงศรีอยุธยาอีกครั้งหนึ่ง สวรรคตในปี พ.ศ. 1981 ซึ่งเป็นปี
ที่พระราเมศวรขึ้นไปครองพิษณุโลก

การรวบรวมอาณาจักรสุโขทัยที่กระทำในรัชกาลพระมหากษัตริย์ลิไท และ
พระมหากษัตริย์ไสลือไทเป็นเพียงการรวบรวมรัฐให้เป็นปึกแผ่นขึ้นเท่านั้น รัชสมัย
แต่อำนาจมีอยู่น้อยมากและขึ้นไปทางแพร์ นาน อำนาจทางการเมืองของสุโขทัยจึงนับได้
ว่ามีอยู่เพียงสมัยเดียว และไม่อาจแผ่ออกไปกว้างขวางดังเดิมได้อีก อย่างมากที่สุด
ที่จะทำได้คือการดำรงขอบเขตดินแดนของตนไว้

ศูนย์วิจัยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

---

¹ประชุมศิลาจารึกภาคที่ 3, (พระนคร : โรงพิมพ์สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี,
2508); หน้า 71.